

УДК 378.1:[371.3:91]

**ФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК: РЕГІОНАЛЬНИЙ
АСПЕКТ**

© **Борисенко К. Б.**

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Інформація про авторів

Борисенко Катерина Борисівна: ORCID: 0000-0002-7435-6857 k.borysenko@physgeo.com; старший викладач, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна майдан Свободи 4, 61022, Харків

У статті аналізуються проблеми формування спеціальних компетентностей майбутнього вчителя географії в процесі навчальних практик на регіональному рівні. Рекомендується організувати навчальний процес таким чином, щоб забезпечити становлення і розвиток спеціальних компетентностей у відповідності до компетентної моделі фахівця, розкрита технологія формування спеціальних компетентностей, визначена роль навчальних практик у цьому процесі. В роботі надано ґрунтовний аналіз наукових джерел з проблематики дослідження, висвітлені процедурні аспекти формування спеціальних компетентностей. Представлена робота є логічним продовженням попередніх робіт автора щодо навчально-методичного обґрунтування процесу формування спеціальних компетентностей майбутнього вчителя географії у процесі навчальних практик. Зокрема акцент зроблено на регіональних особливостях проведення навчальних практик в класичному університеті, наголошено на необхідності проведення сезонних спостережень, екскурсій, експедицій в природу протягом усього навчального року. У роботі також деталізовані складові спеціальних компетентностей, які набувають студенти в процесі проходження певних етапів практики.

Ключові слова: майбутній вчитель географії, класичний університет, компетентність, компетентна модель, навчальна практика.

Борисенко Е. Б. «Формирование специальных компетентностей будущего учителя географии в процессе учебной практики: региональный аспект»

В статье анализируются проблемы формирования специальных компетентностей будущего учителя географии в процессе учебных практик на региональном уровне. Рекомендуется организовать учебный процесс таким образом, чтобы обеспечить становление и развитие специальных компетентностей в соответствии с компетентной моделью специалиста, раскрыта технология формирования специальных компетентностей, определена роль учебных практик в этом процессе. В работе предоставлен подробный анализ научных источников по проблематике исследования, освещены процедурные аспекты формирования специальных компетентностей. Представленная работа является логическим продолжением предыдущих работ автора по учебно-методическому обоснованию процесса формирования специальных компетентностей будущего учителя географии в процессе учебных практик. В частности акцент сделан на региональных особенностях проведения учебных практик в классическом университете, отмечена необходимость проведения сезонных наблюдений, экскурсий, экспедиций в природу в течении всего учебного года. В работе также детализированы составляющие специальных компетентностей, которые приобретают студенты в процессе прохождения определенных этапов практики.

Ключевые слова: будущий учитель географии, классический университет, компетентность, компетентностная модель, учебная практика.

Borysenko K. B. "Formation of special competences of future geography teachers in the process of educational practice: the regional aspect"

The article analyzes the problems of the development of special competences of future geography teachers during educational practices at the regional level. It is recommended to organize the educational process in such a way as to ensure the formation and development of special competences in accordance with the competence model of the specialist. The technology of special competences formation is outlined; the role of educational practices in this process is specified. The work provides a detailed analysis of scientific sources on the subject matter and highlights procedural aspects of the special competences formation. The present work is a logical continuation of the author's previous works on teaching and methodological substantiation of the process of the development of special competences of the future geography teacher in the process of educational practices. The emphasis is placed on the regional peculiarities of educational practices conducted in the classical university, with particular attention being paid to the need for seasonal observations, nature expeditions and excursions throughout the academic year. The work also details the components of special competences acquired by students in the process of going through certain stages of practice.

Keywords: future geography teacher, classical university, competence, competence model, educational practice.

Актуальність дослідження і постановка проблеми. Навчальні практики є важливою складовою у підготовці майбутнього вчителя географії. Особливо важливим є регіональний аспект їх проведення, що забезпечує формування любові до своєї малої батьківщини, патріотичність, впливає на формування ментальності і духовне становлення майбутнього вчителя географії. Сьогодні ситуація з практичною підготовкою у вищих навчальних закладах певною мірою погіршилась, що обумовлено низкою організаційних і фінансових чинників. Це передусім пов'язано зі скороченням обсягів навчальних практик; обмеженим фінансуванням; незадовільною матеріально-технічною базою; територіальним розподілом географічних баз практики тощо. У сучасних вищих навчальних закладах нерідко має місце заміна навчальних виїзних практик на формальне перебування студентів в розпорядженні кафедри. Таке ставлення до практики в результаті знижує рівень практичної компетентності майбутніх вчителів географії, що перешкоджає розвитку їх педагогічній майстерності та призводить в майбутньому до тривалої адаптації в професійній діяльності таких випускників. Зазначене поставило на порядок денний необхідність удосконалення практичної складової підготовки майбутнього вчителя географії згідно з вимогами сьогодення.

Аналіз досліджень та публікацій. Серед відомих вчених, які займались вивченням питань педагогічної ефективності навчальних екскурсій і мандрівок, слід назвати І. І. Полянського, Б. О. Федченка, М. П. Анциферова, Б. Є. Райкова, Д. Н. Кайгорова, О. Я. Герда, О. Ф. Родіна, А. В. Даринського.

Методичним аспектам навчання географії у вищій та середній школі присвячені праці М. В. Елькіна, В. П. Корнеєва, С. Г. Коберніка, М. Г. Криловця, А. Й. Сиротенка, Б. О. Чернова. Проблеми краєзнавчої й туристичної роботи вчителів географів висвітлені у працях М. М. Алексієвця, О. Д. Король, Т. М. Міщенко, В. С. Серебрій, К. Ф. Строев, О. В. Плахотнік, С. І. Попович, С. М. Танана, О. В. Тімець та ін.

Досліджували проблему організації та проведення навчальних виїзних практик такі науковці: В. Г. Надворний, В. В. Куйбіда, Б. О. Чернов, Л. В. Глазунова, В. Р. Лопатинська, Р. І. Бондаренко тощо, вони описують етапи проведення та методіку проведення досліджень у польових умовах.

На думку В. Ю. Некоса, М. В. Космачевої, В. Г. Космачева, важлива особливість навчальних геолого-географічних краєзнавчих екскурсій – комплексність, що виконується в процесі краєзнавчих спостережень, хоча головним завданням цих екскурсій є послідовне, систематичне і, по можливості, найбільш повне вивчення географічних та геологічних явищ, процесів і створених ними об'єктів (тобто профорієнтаційний напрямок). Нам здається, що в процесі навчальних геолого-географічних краєзнавчих екскурсій не потрібно нехтувати

спостереженнями з біології, історії, етнографії рідного краю тощо. Спеціальні за призначенням, навчальні геолого-географічні краєзнавчі екскурсії повинні не обмежуватися виключно питаннями географії та геології, а мати більш загальний, але переважно природознавчий характер. Це важливо для гармонійного сприйняття природи, бо пильно вивчаючи одну з її граней, не слід забувати про інші, бо вони взаємопов'язані. Деякі автори [4] висловлювалися за вузький тематичний напрямок навчальних екскурсій, мотивуючи це тим, що інакше увага розсіюється на інші об'єкти та явища природи, що не відповідають конкретній темі.

Відомий географ і педагог Н. Баранський зазначає, що краєзнавчий принцип дає можливість будувати викладання географії згідно з правилами дидактики: «від невідомого до відомого», «від близького до далекого», дозволяє побачити «світ у краплі води, пропонує вивчати майбутнім вчителям географії свій край і вплив людини на природу своєї місцевості [1].

Роль практичної підготовки є надзвичайно важливою в процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя географії. В. Лунячек наголошує, що формування компетентності відбувається шляхом придбання під час навчання суми компетенцій, які є комбінацією характеристик (що відносяться до знань і їх застосування, умінь, навичок, здібностей, цінностей і особистих якостей) і дозволяють забезпечити виконання професійних обов'язків на високому рівні. Важливим аспектом цього процесу є вдосконалення відповідних навчальних планів і програм з урахуванням формування професійних компетентностей, які є актуальними на сучасному етапі розвитку суспільства [3].

У попередніх своїх роботах ми частково розглядали технологічні аспекти проведення навчальної професійно-орієнтованої практики, а саме: її складову, яка проводиться в Карпатах, Прикарпатті і Закарпатті. Робота акцентувала увагу на визначенні та деталізації етапів формування спеціальних компетентностей майбутніх вчителів географії в процесі навчальних практик [2]. Представлена робота є її логічним продовженням і зорієнтована на проведення практики в географічному регіоні розташування Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна.

Постановка завдання. Метою цієї роботи є розгляд регіональних аспектів проведення навчальних практик майбутніх вчителів географії в класичному університеті як важливого елемента формування низки спеціальних компетентностей.

Виклад основного матеріалу. Головною педагогічною перевагою навчальних практик, як виду професійної підготовки майбутніх вчителів географії, є те, що вони виступають активною формою професіоналізації особистості в умовах безпосереднього спілкування з природою, що повністю відповідає спеціальності, яку набувають студенти.

Усього в навчальному плані спеціальності «Географія» передбачено дві навчальні практики, які проводяться в Харківському регіоні: це навчальна природничо-наукова, яка проводиться влітку після закінчення першого курсу (6 тижнів) та навчальна професійно-орієнтована, яка проводиться влітку після закінчення другого курсу (3 тижні).

Літня навчальна практика студентів першого курсу факультету геології, географії, рекреації і туризму спеціальності «Географія» базуються на матеріалах основних географічних курсів і є логічним їх завершенням. Завданням практики, яка має назву навчальна природничо-наукова, – це закріплення та розширення теоретичних знань із загального землезнавства, геоморфології, геології, метеорології, кліматології, гідрології, ґрунтознавства і біогеографії, топографії з основами геодезії, суспільної географії та принагідно інших дисциплін, які викладають на факультеті. Застосування теоретичних положень на практиці – оволодіння методикою візуальних польових фізико-географічних та соціально-економічних досліджень, надання студентам навичок дослідницької роботи в полі та обробки польових матеріалів у камеральних умовах. Що стосується методики польових фізико-географічних досліджень, то студенти мають можливість ознайомитися з організацією спостережень на метеорологічній станції; гідрологічному посту, роботою з вимірювальними приладами, набути практичних компетентностей із: вимірювання метеорологічних показників

та визначення атмосферних явищ; проведення гідрологічних досліджень у польових умовах на прикладі реальних природних гідрологічних об'єктів, а саме: річки, озера, ставка, заболочених ділянок, підземних вод, стариць тощо; встановлення зв'язку між географічними компонентами ландшафту та факторами ґрунтоутворення і ґрунтами місцевості, району практики; пошуку та обґрунтування зв'язків географічного розташування організмів та біоценозів; виявлення зв'язку рельєфу та геологічної будови, уявлення про геоморфологічні та геологічні особливості досліджуваної території; методики топографічних зйомок місцевості, роботи з топографічною картою, приладами, орієнтування на місцевості.

Одним із недоліків практики є використання застарілих приладів та недостатня матеріально-технічна база, наявне демонстраційне та лабораторне обладнання не відповідає сучасному стану розвитку науки і техніки; більшість контрольно-вимірних приладів і установок застаріли. Для навчальної мети це не становить проблеми, але що стосується наукової, то такий стан стає загрозою відповідності достовірних даних.

Необхідно виділити ряд умов, що сприяють успішному проведенню навчальних практик саме в компетентнісному аспекті. Велике значення має передпольова камеральна підготовка, в період проведення якої керівник знайомить студентів зі специфікою природи досліджуваної території у формі лекції як вступної бесіди. Студенти також вивчають літературу, топографічні карти, колекції мінералів, гербарії, знайомляться з ґрунтовими монолітами. Навчальні польові практики, як правило, проходять на заздалегідь вивчених об'єктах природи, за складеними навчальними посібниками і підготовленими тематичними картами. Багаторічні спостереження за одними і тими самими об'єктами дозволяють простежити динаміку розвитку природних систем, що є основою для достовірної оцінки стану середовища і прогнозу її розвитку в майбутньому. Проведення практик на нових об'єктах підсилює проблемно-пошукову діяльність студентів, збільшує ступінь самостійності виконання завдань. У зв'язку з цим величезне значення набуває вибір району проведення практики. Вибір об'єкта проведення практики також багато в чому визначає завдання практики. Вибір водних об'єктів може ставити завдання як, наприклад, водогосподарської оцінки використання річки або вивчення проблем малих річок. У той же час в більшості випадків самі річки піддаються сильному антропогенному впливу через зміну режиму ґрунтових вод, проведення сільськогосподарських робіт, вирубки лісів тощо.

Однією з умов успішного проходження польового етапу навчальних практик є проведення комплексного обстеження району практики складання спеціальних навчальних посібників і тематичних карт. Вважаємо дуже істотним для підвищення ефективності навчальних практик використання навчальних полігонів, інших об'єктів практик для сезонних спостережень, екскурсій, експедицій в природу протягом усього навчального року. Особливо це стосується зимового періоду, бо студенти й гадки не мають, як себе поводити в цей період, хоча це майбутні вчителі географії, які будуть проводити екскурсії, експедиції чи інші види подорожей до природи незалежно від пори року і повинні бути компетентними в цих питаннях, починаючи з підготовки та організації і закінчуючи наданням першої медичної допомоги при відмороженні.

Навчальна природничо-наукова практика відбувається після закінчення першого курсу, влітку перший економіко-географічний етап її проводиться в м. Харків.

Головні критерії вибору території, що вивчається, – максимальна доступність різноманітних джерел інформації і можливість безпосереднього відвідування різних типів об'єктів. Як бази практики використовуються підприємства, установи, заклади, які відвідують студенти з метою їх суспільно-географічної характеристики. Компетентності, що формуються в ході економіко-географічного етапу практики:

- організація і проведення економіко-географічних маршрутних, стаціонарних і експедиційних спостережень і досліджень;
- дослідження технологічних та економічних особливостей діяльності, а також територіальної організації промислових, сільськогосподарських підприємств та установ соціально-культурної сфери;

- пошук, збір та обробка різноманітних фактичних даних, що характеризують умови та особливості соціально-економічного розвитку регіону;
- науковий аналіз соціально-економічної ситуації в регіоні із застосуванням різних методів дослідження, що дозволяють виявити фактори, особливості, проблеми та перспективи його розвитку;
- оформлення в звіт результатів економіко-географічного дослідження;
- індивідуальне виконання локальних завдань як складової частини колективного звіту про практику [5].

Але визначені вище компетентності є дискусійними з позицій термінології, яка рекомендована загальноєвропейським проектом TUNING. Згідно з цим проектом, були сформульовані результати навчання за предметними галузями через компетентності, що забезпечує прозорість і ефективність при порівнянні підготовки [3]. У проекті TUNING зазначено, що поняття компетенції включає знання і розуміння (теоретичне знання академічної галузі, здатність знати і розуміти), знання як діяти (практичне і оперативне застосування знань у конкретних ситуаціях), знання як бути (цінності як невід'ємна частина способу сприйняття і життя з іншими у соціальному контексті) [7]. Що було враховано нами при визначенні компетентностей на наступних етапах і частково відображені в табл. 1.

Наступні етапи навчальної природничо-наукової практики проводяться на території національного природного парку «Гомільшанські ліси», це Зміївський район Харківської області село Гайдари на навчально-науковій географічній базі «Гайдари», приблизно 50 км від м. Харків. База практики належить факультету геології, географії, рекреації і туризму Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Ця територія обрана не випадково: тут розташвані цікаві та показові геологічні відслонення, найбільш типові форми рельєфу, різноманітний мікроклімат, переважна більшість природних та штучних гідрологічних об'єктів, майже всі типові для Харківської області ґрунти, біорізноманіття тощо.

Польовий етап навчальної практики з географічних дисциплін має безсумнівні переваги перед уривчастими експериментами і дослідженнями. Вони розширюють і поглиблюють отримані студентами теоретичні знання, знайомлять з їх практичним застосуванням при вивченні природних комплексів, демонструють значення географії у розв'язанні проблем охорони природи.

Як уже зазначалося, найважливіше завдання польового етапу навчальної практики – прищепити студентам професійні вміння аналізу і оцінки стану природних систем, а також сприяти якісному збору матеріалу для виконання науково-дослідних робіт. У процесі колективних досліджень природних об'єктів у майбутнього вчителя географії під час навчальної природничо-наукової практики формується екологічна культура поведінки, виховується потреба в природоохоронній діяльності.

Майбутні вчителі географії в процесі регіональної польової практики навчаються: раціональній постановці цілей і завдань дослідження; роботі з науковою літературою, складання картотек і баз даних із певних тем; правильному вибору необхідної методики і чіткій роботі за нею; постановці дослідів у лабораторії та проведення польових досліджень у природі, методам польових спостережень; оформлення результатів дослідів, зокрема у вигляді таблиць, діаграм, графіків, малюнків; виробленню практичних рекомендацій щодо поліпшення екологічного стану досліджуваного об'єкта на основі висновків за результатами виконаної роботи; доступного викладу отриманих результатів досліджень; навичкам дослідницької роботи; умінням пошукової діяльності; методам узагальнень, що ґрунтуються на конкретних фактах; професійній орієнтації тощо.

Більш конкретне вивчення місцевих національних природних парків із залученням ГІС-технологій, тобто здатність практично застосовувати геоінформаційні системи (ГІС), відбувається в II частині навчальної професійно-орієнтованої практики студентів-географів після закінчення 2 курсу кафедри фізичної географії та картографії, яка проходить переважно на території НПП «Слобожанський» (Краснокутський район, Харківська область). Ця природоохоронна територія належить до Східнополтавської височинної області Лівобережно-

Дніпровського лісостепоного краю Лісостепоної недостатньо зволоженої степової зони. Що стосується геоботанічного районування, це Європейсько-Сибірська лісостепова область Східноєвропейської провінції Середньоросійської лісостепоної провінції Харківського округу. Парк розташований у місці злиття двох річок Мерла та Мерчик, долини цих річок терасовані з виявленими старицями в заплавах. Спостерігається різноманіття ландшафтів, що зумовлює біорізноманіття та існування нетипових для цієї зони флори та фауни.

У ході проведення практики студенти мають можливість вивчати природні умови національного природного парку «Слобожанський», досліджувати його природно-територіальні комплекси. У рамках практики студенти мають можливість ознайомитись із роботою, яку проводять відділи науки, рекреації та освіти національного парку.

Основною метою практики є дослідження цінних природно-територіальних комплексів і об'єктів лісостепоної зони національного парку з усебічним урахуванням їх природних умов.

Під час цієї навчальної практики студенти здійснюють картографування ландшафтів території національного парку в межах першої надзаплавної тераси долини річки Мерла.

Таблиця 1.

Алгоритм проведення навчальної професійно-орієнтованої практики для студентів-географів в НПП «Слобожанський»

Етапи навчальної практики	Діяльність студентів	Результат
Перший етап <u>Підготовчий</u>	Проведення організаційних, господарчих та навчально-методичних лекцій стосовно майбутньої навчальної практики. Підготовка проводиться в навчальних лабораторіях кафедри фізичної географії та картографії ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Ознайомлення з головними завданнями, метою та цілями проведення ландшафтної практики, встановлення порядку її проведення.	Формування складових організаційно-туристичної, екскурсійної, рекреаційної компетентності
Другий етапи <u>Польовий</u>	Проведення дослідження та спостереження на території НПП під час польових виходів за попередньо-встановленими маршрутами. Збір фактичного матеріалу, який дозволить застосовувати набуті знання із проведення польових досліджень на практиці. Дослідження форм рельєфу, ландшафтів, гідрологічних об'єктів, рослинних фацій, ґрунтів тощо. Використання спеціальних приладів для фіксації отриманих відомостей із метою їх подальшого використання.	Формування складових ГІС-компетентності, ландшафтної компетентності, дослідницької компетентності, гідрологічної компетентності, геоморфологічної компетентності, біогеографічної компетентності
Третій етап <u>Камеральний</u>	Обробка всіх отриманих під час походів даних, укладання відповідних ландшафтних карт, оформлення загальних колективних звітів на основі спостережень, які спеціально занотовувалися у польовий щоденник та на основі отриманих результатів практики.	Формування складових ГІС-компетентності, картографічної, компетентності, дослідницької компетентності

Більш детально розглянемо алгоритм проведення другого (польового) етапу навчальної професійно-орієнтованої практики. Саме під час цього етапу формуються більшість основних спеціальних компетентностей майбутнього вчителя географії. Отже, польові (експедиційні) ландшафтні дослідження національного природного парку «Слобожанський» у межах борової тераси бажано розпочати із облаштування наметового табору неподалік та інструктажів із техніки безпеки і правил поведінки на території НПП. Також у перший день доцільно провести екскурсію по території парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Наталіївський».

Другий та третій день практики необхідно провести камеральні роботи у відділі науки національного парку. Результатом дводенних камеральних робіт повинна стати ландшафтна карта-гіпотеза частини парку в межах першої надзаплавної тераси.

Важливою складовою формування ГІС-компетентності є можливість дослідження рослинного покриву території національного парку шляхом дешифрування космічних знімків високої роздільної здатності з супутника PlanetScope. Дослідження сучасного стану рослинних угруповань.

Четвертий день практики присвячується проведенню рекогностування території дослідження. Відбувається збір, фіксація та обробка польових даних, опис природних умов по маршруту рекогностування, ландшафтне профілювання між заданими пунктами, збір даних із використанням програмного забезпечення NextGIS Mobile та GPS приймача Garmin.

На початку п'ятого дня практики необхідно ознайомити студентів з еколого-освітньою та туристичною діяльністю парку, зокрема з екологічним маршрутом «Мурафська дача», на якому студенти мають змогу оцінити ступінь облаштованості стежки та познайомитись з унікальними старовіковими дібровами долини річки Мерчик.

П'ятий, шостий та сьомий день студенти мають провести в полі. Під час польових досліджень мають описати 3 типи фацій за методикою опису фацій у контрольних точках із заповненням паперового та електронного бланків опису фацій. Також одним із завдань практики є уточнення меж природно-територіальних комплексів у межах кварталів. Розробка ландшафтної карти-гіпотези. Створення баз даних для польових ландшафтних досліджень в середовищі NextGIS. Укладання ландшафтного профілю

Восьмий день практики присвячується зборам, підведенням підсумків та прибиранню території табору.

Останній камеральний етап практики проводиться в Харкові на кафедрі фізичної географії та картографії. В рамках цієї частини студенти упорядковують та систематизують записи в польових бланках, складають табличні і графічні матеріали, проводять аналіз результатів, опрацьовують результати польових досліджень, укладають звіт та фотозвіт із практики.

Таким чином, на другій частині навчальної професійно-орієнтованої практики студенти мали змогу отримати значний об'єм інформації з наочною демонстрацією, закріпити на практиці отримані теоретичні знання та, як результат, здобути складові основних фахових компетентностей майбутнього вчителя географії.

Під час проходження цього розділу практики нами були сформовані також більш розширені спеціальні компетентності майбутнього вчителя географії: здатність до природоохоронної роботи; спроможність орієнтуватися в заповідному ділі, екологічному стані різних територій; спроможність організації життя і побуту в польових умовах, здатність дешифрувати аерокосмічні знімки; здатність укласти ландшафтну карту-гіпотезу та баз даних для польових ландшафтних досліджень, а також закріпили вміння та навички, що впливають із специфіки туристичного походу.

Проведено аналіз двох навчальних практик, прописаний алгоритм проведення другої частини навчальної професійно-орієнтованої практики (табл. 1), пропозиції щодо модернізації, методики їх проведення в умовах класичного університету. Деякі з них можна використовувати у процесі підготовки вчителів-предметників інших спеціальностей.

Виходячи з викладеного вище, можна зробити **висновки**, що:

1. Процес формування спеціальних компетентностей у процесі проведення навчальних практик потребує модернізації алгоритму його проведення для майбутніх вчителів географії в умовах класичного університету.

2. У навчальному плані підготовки бакалаврів спеціальності «Географія» повинна бути збільшена частка навчальних регіонально-орієнтованих практик, їх зміст необхідно переглянути згідно з вимогами часу.

3. На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що існує нагальна потреба в збільшенні відсотки часу на проведення польового етапу навчальних практик у підготовці майбутніх вчителів географії в умовах класичного університету.

4. Недоліком існуючої процедури проведення навчальних практик є відсутність розробки та впровадження зимової комплексної ландшафтної практики, сезонних навчально-наукових екскурсій, експедицій вихідного дня тощо як умову системного підходу, що сприятиме поглибленому формуванню спеціальних компетентностей майбутнього вчителя географії.

5. Важливим аспектом є подальша індивідуалізація навчання студентів, у процесі виконання практичних завдань у малих групах під час проведення навчальних практик, розробка оновленого пакету документації для її ведення як в друкованому, так і в електронному вигляді, зокрема за рахунок упровадження спеціально-розробленого польового щоденника і відповідного електронного звіту у вигляді портфоліо.

Перспективи подальших досліджень. До перспективних напрямів досліджень даної проблематики ми відносимо створення узгодженої комплексної моделі майбутнього вчителя географії, яка бере до уваги компетентності, що формуються в процесі навчальних практик.

Список використаних джерел:

1. Баранский Н. Н. Методика преподавания экономической географии / Н. Н. Баранский. – М.: Учпедгиз, 1960. – 420 с.
2. Борисенко К. Б. Технологічні аспекти проведення навчальної практики майбутніх вчителів географії в класичному університеті / К. Б. Борисенко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. – Харків, 2016. – № 54-55. – С. 216-223.
3. Лунячек В. Е. Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі [Електронний ресурс] / В. Е. Лунячек // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – Вип. 1. – С. 155-162. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_1_27.
4. Некос В. Е. Методика проведения учебных геолого-географических краеведческих экскурсий : учеб. пособие / В. Е. Некос, М. В. Космачева, В. Г. Космачев. – Харьков: Харьк. гос. ун-т, 1991. – 107 с.
5. Немець Л. М. Методичні рекомендації щодо проходження економіко-географічного етапу навчальної природничо-наукової практики студентів I курсу напряму підготовки «Географія» / Л. М. Немець, К. Ю. Сегіда. – Харків, 2014. – 20 с.
6. Практикум для студентів спеціальності 6.040104 «Географія»: навчально-методичний посібник / [кол. авт.; за ред. В. А. Пересадько, В. Е. Лунячека, К. В. Шпурік]. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – 240 с.
7. Tuning Educational Structures in Europe. Phases I–V, 2003-2008 [Electronic resource]. – Access mode : www.tuning.unideusto.org.

References

1. Baranskij, NN 1960, *Metodika prepodavaniya jekonomicheskoy geografii*, [Методика преподавания экономической географии] Uchpedgiz, Moskva.
2. Borysenko, KB 2016, 'Tekhnolohichni aspekty provedennia navchalnoi praktyky maibutnikh vchyteliv heohrafii v klasychnomu universyteti', [Technological aspects of carrying out of educational practice the future teachers of geography at the classical university] *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*, Ukrainka inzhenerno-pedahohichna akademiia, Kharkiv, no. 54-55, pp. 216-223.
3. Lunyachek, VE 2013, 'Kompetentnisnyi pidkhid yak metodolohiia profesiinoi pidhotovky u vyshchii shkoli', [Competency approach as a methodology for vocational training in higher education] *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, iss. 1, pp. 155-162, <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_1_27>.
4. Nekos, VE, Kosmacheva, MV & Kosmachev, VG 1991, *Metodika provedeniya uchebnyh geologo-geograficheskikh kraevedcheskih jekskursij*, [Methods of geological and geographical study of local lore excursions] Harkovskij gosudarstvennyj universitet, Harkov.

5. Niemets, LM & Sehida, KIu 2014, *Metodychni rekomendatsii shchodo prokhozhenia ekonomiko-geohrafichnoho etapu navchalnoi pryrodnycho-naukovoi praktyky studentiv 1 kursu napriamu pidhotovky Heohrafiia*, [Methodical recommendations for the passing of the economic-geographical stage of educational natural science of the first course students of the direction the preparation "Geography"] Kharkiv.

6. Peresadko, VA, Luniacheka, VE & Shpurik, KV (eds.) 2015, *Praktykum dlia studentiv spetsialnosti 6.040104 Heohrafiia*, [Workshop for students of specialty 6.040104 "Geography": a teaching manual] Kharkivskyi natsionalnyi universytet imeni V.N. Karazina, Kharkiv.

7. Tuning Educational Structures in Europe, Phases I–V 2003–2008, <www.tuning.unideusto.org>.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2017р.